

Analytisk textkompetens – problemdrivet skrivande i samhällsvetenskapliga och humanistiska ämnen

Skolforskningsinstitutets systematiska forskningsarrangemang är i första hand till för forskollärare och lärare. De riktar sig också till beslutsfattare som på olika sätt kan främja goda förutsättningar för en undervisning på vetenskaplig grund. Sammanställningarna har även en given plats i olika utbildningsarrangemang, inte minst på lärarutbildningarna.

I översikten sammanställs forskning som har undersökt undervisning som inbegriper problemdrivet skrivande med ett samhällsvetenskapligt och humanistiskt ämnesinnehåll.

Vad är analytisk textkompetens och problemdrivet skrivande?

Analytisk textkompetens syftar på de kunskaper, förmågor och färdigheter som elever behöver utveckla för att kunna hantera avancerade skrivkrav i olika typer av sammanhang.

Problemdrivet skrivande avser skrivande där elever behöver förstå, förklara eller ta ställning i komplexa frågor genom att formulera och pröva påståenden, använda argument och hantera olika perspektiv och källor.

Syftet med översikten

Syftet är att bidra med kunskap om hur en analytisk textkompetens kan utvecklas genom undervisning där problemdrivet skrivande är ett centralt inslag. Fokus ligger på att tydliggöra didaktiska möjligheter och utmaningar med olika undervisningsaktiviteter.

Översikten riktar sig till lärare som undervisar i samhällsvetenskapliga och humanistiska ämnen i gymnasieskolan, men kan även vara relevant för andra som arbetar med elevers läs- och skrivutveckling. Med översikten vill vi bidra till en undervisningspraktik där lärare kan göra mer medvetna val av uppgifter, stödmaterial och arbetsätt för att på så sätt utveckla elevernas analytiska textkompetens.

Vad har vi studerat?

Översikten bygger på ett systematiskt urval där 24 empiriska studier valts ut efter omfattande sökningar i internationella och nationella databaser. Studierna är genomförda i gymnasieskola eller motsvarande och analyserar undervisning där elever skriver argumenterande och utredande texter. Arbetet inkluderar ofta källor, respons, revidering och olika former av stöttning. Studierna belyser fyra områden:

- Problemdrivna uppgiftstyper (hur uppgiftens syfte och utformning styr skrivandet).
- Källbaserat skrivande (att förstå, värdera och integrera källor i välformulerade resonemang).
- Strategiundervisning (verktyg för planering, textstruktur och revidering).
- Dialog och respons (samtal och återkoppling som stöd för att utveckla perspektivtagande i nyanserade resonemang).

Övergripande slutsatser

Att kunna skriva avancerade texter är en nyckelkompetens som behövs såväl för att kunna delta aktivt i samhällslivet som för att klara av högskolestudier. En övergripande slutsats av resultaten är att analytisk textkompetens verkar utvecklas som bäst när undervisningen underbygger skrivandet som praktik, snarare än textproduktion. Det sker genom att elever återkommande får möjligheter att pröva och utveckla sina resonemang i samspel med ämnesinnehåll, källor och samtal.

Tre nycklar för undervisning som utvecklar analytisk textkompetens

I översikten diskuteras en övergripande didaktisk målsättning för problemdrivet skrivande med utgångspunkt i begreppen reflektion, frågeställande och perspektivtagande.

Reflektion kan beskrivas som en grundläggande förmåga som präglar hela skrivprocessen. I avancerat skrivande pågår en fortgående växling mellan att skriva och att reflektera. Problemdrivet skrivande innefattar moment som att ta ett steg tillbaka och granska sin text och fundera över vad som saknas eller kan utveckla texten. Reflektion kan kopplas till självreglering: förmågan att stanna upp och begrunda handlingar, tankemönster och lärande.

Frågeställande handlar om att tänka analytiskt med hjälp av frågor. Frågor fungerar som stödstrukturer som hjälper eleverna att synliggöra sina tankar, fördjupa sina resonemang och förstå relationer mellan källor, tolkningar och det egna skrivandet. Progression kan gå från grundläggande källkritiska frågor till mer komplexa analytiska frågor som kopplar textens innehåll till olika kontexter och problemområden. I bearbetning av texter kan frågor stödja både meningsskapande revideringar om struktur och innehåll samt mer textnära revideringar om språk och stil.

Perspektivtagande är centralt för elevers förmåga att gå från tyckande till analys, vilket samtidigt är en av de största utmaningarna i problemdrivet skrivande. I översikten diskuteras denna utmaning utifrån en uppdelning mellan subjektiva och analytiska perspektiv. Subjektiva perspektiv handlar om att se hur aktörers position och intressen formar texter och idéer. Analytiska perspektiv är "glasögon" som hjälper elever att undvika ensidiga analyser och formulera välgrundade och mångsidiga resonemang.

Undervisning är att välja – tre spänningsfält

Att undervisa om och med problemdrivet skrivande innebär att göra en rad didaktiska val: Vad ska stå i fokus? Hur ska undervisningen organiseras? Vilka aktiviteter ska eleverna engageras i?

- Skrivande som mål eller medel: är målet en fungerande text eller att utveckla mer övergripande förmågor som kritiskt tänkande och perspektivtagande?
- Skrivande som generell eller ämnesspecifik förmåga: generella strategier är flexibla och överförbara, men kan ske på bekostnad av djup och ämnesrelevans. Ämnesspecifika upplägg kan integrera skriv- och ämneskunskaper, men kan vara mer tidskrävande.
- Uppgiftens utformning: att skriva en argumenterande text i en värdeladdad fråga skiljer sig från att skriva en utredande text med källkritiska resonemang och komplexa förklaringar.

Hur kan resultaten användas?

Översikten ger exempel på typiska utmaningar – exempelvis att elever har svårt att utveckla stringenta resonemang, att de skriver ensidigt eller har svårt att integrera källor – och visar samtidigt hur explicit undervisning om uppgiftens krav, modeller för resonemang och strategier för revidering kan skapa gynnsamma förutsättningar för elevernas lärande.

I översikten finns diskussionsfrågor kopplade till de olika avsnittens innehåll. Frågorna är avsedda att stödja lärares reflektion kring den egna undervisningen, vilket med fördel kan göras tillsammans med kollegor

Vad gör Skolforskningsinstitutet?

Skolforskningsinstitutet är en statlig myndighet som verkar för att undervisningen i förskolan och skolan bedrivs på vetenskaplig grund. Det gör vi genom att

- sammanställa forskningsresultat
- fördela forskningsbidrag för praktiktäna forskning.

Projektgruppen

Våra systematiska forskningssammanställningar genomförs i projektform. I projektgruppen ingår både externa forskare med särskild ämneskompetens inom översiktens område och medarbetare vid institutet. Externa granskare, såväl forskare som lärare, har bidragit med värdefulla synpunkter.